

Over het Recht van Voorpoting op de kanten der openbare wegen in de voormalige Meierij van 's-Hertogenbosch ¹⁾

J. A. Hendriks

Landschapsconsulent Staatsbosbeheer Noord-Brabant

Inleiding

In het gedeelte der Nederlanden, dat vanouds aan de rechtsregels van het Frankische Rijk was onderworpen en na de Karolingische tijd onder het directe gezag bleef van het Hertogdom Neder-Lotharingen, later genoemd het Hertogdom Brabant, gold in principe, dat de soevereine vorst (i.c. de hertog) het recht van eigendom had van alle niet-ontgonnen, woeste gronden en van de openbare wegen, tenzij het tegendeel kon worden bewezen.

Deze gronden brachten in de praktijk weinig op, tenzij ze werden geëxploiteerd en daardoor belast. Om deze reden gaven de hertogen al vanaf de dertiende eeuw vergunningen uit voor verveningen, bebossingen e.d. op de zgn. gemeentegronden, waarop meestal een cijns berustte. Ook verleenden zij bij wijze van gunst de bevoegdheid aan het bestuur en de ingezetenen van dorpen of plaatsen om vóór hun erf op de kanten der openbare wegen tot op zekere breedte bomen of struikgewas te planten en te exploiteren. Zij deden dit via een charter, dat de naam van pootkaart kreeg en vroegen daar meestal een betaling voor in de vorm van een eenmalig te verlenen geldsom vooraf (voorlijf) of van een jaarlijkse belasting (cijns). Voor zover bekend is deze bevoegdheid voor altijd verleend, zoals o.a. blijkt uit de verschillende pootkaarten en uit het daarin voorkomende beding van betaling.

Het verlenen van pootrechten, dat aanving onder de Brabantse hertogen, werd voortgezet onder de Bourgondische hertogen en de Habsburgers. Na de tachtigjarige oorlog werd het in Noord-Brabant voortgezet onder de Staten-Generaal, die zelfs via de Raad van State de bewoners van de Meierij van 's-Hertogenbosch de verplichting oplegden om gebruik te maken van hun oude bevoegdheden en aan die heerlijkheden en dorpen in de Meierij, die nog geen pootkaart mochten hebben, "deselve uyt kracht van desen

reglemente haer worden toegestaan tot veertig a sestigh voeten op de gemeyntens ende voorhoofden" te planten. In de gehele Meierij bestond dus pootrecht, ofwel krachtens afzonderlijke pootkaart of octrooi van vóór 1696, ofwel krachtens het reglement van 1696.

In de Franse tijd werd een wet uitgevaardigd (ex-cutoir verklaard bij Keizerlijk Decreet van 8 november 1810), die de strekking had, aan hen, die aan de "grote wegen" gronden hadden ligen, de verplichting op te leggen, op die wegen bomen te planten en hun het eigendomsrecht daarvan te verzekeren. Ten aanzien van de "buurtwegen" regelde zij alleen de uitoefening van het recht van voorpoting, waarmee stilzwijgend het bestaan van dat recht op die wegen werd erkend.

Deze wet werd weer afgeschaft bij Keizerlijk Decreet van 16 december 1811, dat met één penne-streek alle eigendomsrechten, die de grondeigenaren op de op de keizerlijke wegen staande bomen konden doen gelden voor rijkseigendom verklaarde, terwijl voor de niet-keizerlijke wegen alles bij het oude bleef. Het voorpootrecht op zich werd door het decreet niet afgeschaft. Voor de Meierij van 's-Hertogenbosch bleef daarom het recht van voorpoting ook op de keizerlijke wegen ongeschonden.

Na de Franse tijd vaardigde Koning Willem I op 10 februari 1815 een resolutie uit, waarbij het decreet van 1811 werd ingetrokken en waarin enige bepalingen waren opgenomen omtrent het planten op de grote wegen. Zijn besluit bleek echter later alle verbindende kracht te missen, waardoor het Keizerlijk Decreet voor de grote wegen nog steeds bestaat. Na 1811 waren dit de zgn. Rijkswegen, die te vinden zijn in het Koninklijk Besluit van 13 maart 1821.

De Provinciale Staten van Noord-Brabant hebben het recht van voorpoting op de provinciale en gemeentewegen opnieuw geregeld bij hun Poot- en plantreglement van 18 augustus 1820, waarin de bevoegdheid der geërfden om in de Meierij van 's-Hertogenbosch op de kanten der provinciale en gemeentewegen vóór hunne gronden bomen te planten "in het geheel blijft, in dier voege en tot zodanige breedte

¹⁾ Twee hoofdstukken uit een literatuurstudie die in volle omvang gepubliceerd is in Tijdschrift Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij 92 (3), 1981 (126-137).

Smalvelderstraat, beplant met populieren volgens voorpootrecht. Op de achtergrond het bosgebied van de Scheeken.
Foto: Landinrichtingsdienst, Utrecht.

als hun bij Octrooi, Privilegie, oude Pootkaart of nadere reglementen is vergund".

In 1838 werd het Burgerlijk Wetboek ingevoerd. De reeds in 1838 bestaande pootrechten blijven op grond van de Overgangswet 1829 voortbestaan. Maar nieuw-vestiging van deze rechten of van andere soorten van zakelijke rechten die evenmin in het Burgerlijk Wetboek geregeld zijn, is sindsdien volgens de heersende leer niet meer mogelijk. Nadere regeling van bestaande pootrechten bleef echter wel mogelijk. Zo werd in Noord-Brabant door Provinciale Staten bij het Reglement van 29 augustus 1845 het Poot- en plantreglement van 1820 ingetrokken en vervangen door een nieuw, waarbij in hoofdzaak hetzelfde werd bepaald als in het oude reglement. Dat Reglement werd op zijn beurt afgeschaft bij besluit van 8 november 1856 van Provinciale Staten van Noord-Brabant, die op 5 juli 1878 een Reglement uitvaardigden op de beplantingen op de bermen of kanten van openbare wegen, niet in onderhoud bij het Rijk zijnde, waarbij zij regelen stelden omtrent de wijze, waarop particulieren op de kanten van die wegen bomen kunnen potten. Daardoor erkenden zij stilzwijgend, dat particulieren op de aangeduide wegen een recht van voorpoting kunnen hebben. Het Reglement van 1878 werd bij besluit van 18 november 1889 opnieuw uitgevaardigd.

De onder de oude wetgeving door titel of verjaring verkregen bevoegdheid om in de Meierij op de kanten der openbare wegen bomen te planten en te exploiteren, wordt dus ook nu nog als een recht

erkend. (Arrest van de Hoge Raad van 17 december 1883).

De praktijk van het pootrecht in ruilverkavelingen in Noord-Brabant

In het verleden was het normaal, dat de pootrechten in ruilverkavelingen werden opgeheven; voorbeelden zijn: de ruilverkavelingen "De Scheeken", "Spoordonk", "Bossche Broek" en "Boekel".

Ook bij de handhaving van de bestaande wegen werd door ruilverkavelingsdeskundigen als bezwaar tegen handhaving van de pootrechten aangevoerd, dat dan de uit verkeersoogpunt belangrijke bermbeplantingen aan de willekeur van een groot aantal particuliere eigenaren zou worden overgelaten. Opheffing achtte men ook een betere basis te bieden voor het landschapsplan, waarin wordt aangegeven, waar na ruilverkaveling beplantingen worden gehandhaafd en waar aangebracht. Er zijn voorts eigenaren, die van hun pootrecht geen gebruik maken, zodat de berm onbeplant blijft, hetgeen op grond van landschappelijke en verkeerstechnische overwegingen ongewenst kan zijn. Een ander argument, dat werd aangevoerd, om de eigendom van de bermbeplanting en die van de wegen in één hand (het openbaar lichaam) te brengen, was, dat tegenover de kosten van onderhoud van de weg wel enige inkomsten uit de houtverkoop zouden mogen staan. Tenslotte was men beducht, dat bij handhaving van pootrechten het opstellen van het plan van toedeling

veel meer moeilijkheden zou geven, daar er verrekening moet plaatshebben bij de ruiling van gronden, waaraan het pootrecht is verbonden tegen gronden, waaraan dit recht niet is gekoppeld.

Onlangs, 29 april 1977, verwierp de Rechtbank te 's-Hertogenbosch de bij de ruilverkaveling De Leijgraaf aangevoerde argumenten, dat het pootrecht het aan de wegbeheerder onmogelijk maakt, de wegbeplanting aan de eisen van het verkeer aan te passen en dat de wegbeplanting als belangrijk onderdeel van het landschapsbeeld onder openbaar beheer dient te worden gebracht. De Rechtbank oordeelde de beide argumenten onderling tegenstrijdig en geen verband houdende met het doel van de ruilverkaveling, namelijk het belang van de landbouw.

Er gaan ook stemmen op ten gunste van de pootrechten, bijvoorbeeld vanwege de inkomsten uit de exploitatie. De ruilverkaveling Smalndonken bij Schijndel werd in 1952 afgestemd, mede omdat vele eigenaren bezwaar hadden tegen een eventuele opheffing van het pootrecht. Ook gevoelsargumenten spelen een rol: de handhaving van een oud recht gaat velen ter harte.

De soms hoge afkoopsommen hebben recentelijk de Landinrichtingsdienst tot de conclusie gebracht, dat het wenselijk is, alleen af te kopen, als er geen andere mogelijkheden zijn. In een nota van de Cultuurtechnische Dienst uit 1976 worden de volgende mogelijkheden onderscheiden:

a de openbare weg wordt gehandhaafd:

- de eigenaar van het aangrenzend erf, waaraan pootrecht is verbonden, behoudt de eigendom van het erf; het pootrecht blijft gehandhaafd;

- twee eigenaren van erven, waaraan pootrecht is verbonden, ruilen van grond; het pootrecht wordt gehandhaafd, onder verrekening tussen de eigenaren van de meer- en minderwaarde;

- twee eigenaren van erven, het een zonder, het ander met pootrecht, ruilen van rond: of het pootrecht wordt gehandhaafd onder verrekening tussen de eigenaren, of als dit niet lukt en "bij overwegend ruilverkavelingsbelang": afkoop van het pootrecht.

b de openbare weg vervalt:

- de eigenaar van het betreffende erf behoudt de eigendom: de weg wordt bij het perceel gevoegd; door vermenging gaat het pootrecht teniet;

- de aanliggende eigenaren wijzigen: afkoop;

- de weg wordt als plantstrook in het landschapsplan opgenomen: afkoop.

c de openbare weg moet worden verbeterd: zie a).

Moeten de bomen verdwijnen: afkoop.

In de ruilverkaveling Veghel-Erp, om een voorbeeld te noemen, gaat het om bijna 135 km weg. De afkoop van alle pootrechten, tegen f 4,- per meter, zou f 539.000,- kosten. Daarvan wordt 48% door het Rijk gesubsidieerd, 40% komt ten laste van de provincie en gemeenten (dit betreft voornamelijk de te handhaven wegen) en de rest (op te heffen wegen, die in cultuur worden gebracht) is, na aftrek van 70% rijkssubsidie, voor rekening van de gezamenlijke belanghebbenden. Indien de gemeenten (die door afkoop de vrije beschikking over de wegbermen krijgen) niet bereid zijn tot afkoop, blijven de pootrechten gehandhaafd. Dit betekent, dat de rechten worden opgenomen in het plan van toedeling.

De Roest en de Ollandse Loop nabij de kern van Olland. Beplanting van een dergelijke marginale berm tussen een weg en een waterloop is eigenlijk alleen in de praktijk realiseerbaar door het voorpootrecht. Foto: Landinrichtingsdienst, Utrecht.